

Artikel: Opleiding tot ‘monumentenregisseur’ aan de Hanzehogeschool in Groningen

In april 2026 ging aan de Hanzehogeschool in Groningen de eerste ronde van de opleiding tot ‘monumentenregisseurs Maatregel 29’ van start met 11 deelnemers. Aanleiding voor deze unieke opleiding is de versterkingsopgave die door de aardbevingsschade aan veel huizen in Groningen en Noord-Drenthe is ontstaan. Er is in de afgelopen jaren veel mis gegaan en het vertrouwen van huizeigenaren in de overheid is daardoor flink beschadigd. Er is sprake van een ereschuld, die geleid heeft tot het programma Nij Begun: een samenwerkingsprogramma van het rijk, de provincie Groningen en gemeenten, waarin vijftig maatregelen zijn vastgelegd voor herstel, versterking en toekomstbestendigheid van gebouwen in Groningen en Noord-Drenthe. Veel van deze gebouwen hebben (soms flinke) schades door aardbevingen, veroorzaakt door decennia van gaswinning. Een van de vijftig maatregelen binnen Nij Begun is Maatregel 29, die financiële en organisatorische ondersteuning biedt voor de isolatie en ventilatie van woningen van particuliere eigenaren in Groningen en Noord-Drenthe. Bij monumentale panden vraagt de toepassing van maatregel 29 niet alleen om zorgvuldige afwegingen tussen monumentale waarden, bouwfysica (historische materialen hebben andere eigenschappen dan moderne materialen) en de bouwkundige conditie maar ook om een praktische aanpak die aansluit bij de vragen van eigenaren. De uitdaging is om specialistische kennis doelgericht in te zetten, zonder het proces onnodig complex of kostbaar te maken. Daarom is in april 2026 een speciale werkwijze en opleiding voor deze groep gebouwen aan de Hanzehogeschool Groningen van start gegaan: de opleiding tot ‘monumentenregisseur Maatregel 29’.

In dit artikel gaan we in op enkele aspecten uit ons denkraam EVM (Erfgoed Verandert Mee), die in het kader van maatregel 29 van bijzonder belang zijn voor het verduurzamen van monumentale woningen in deze regio: de Site, Structure, Stakeholders, Sustainability, Solvability. En we beschrijven hoe de opleiding tot ‘monumentenregisseurs’ wil bijdragen aan het verduurzamen van de monumentale woningen én aan het terugwinnen van het vertrouwen van huizeigenaren in de overheid.

Bron: www.nu.nl/binnenland/6339669/kwart-drenten-meldt-aardbevingsschade-op-grens-met-groningen-nog-veel-meer.html

Lees hier verder over de opleiding tot 'monumentenregisseur' aan de Hanzehogeschool in Groningen

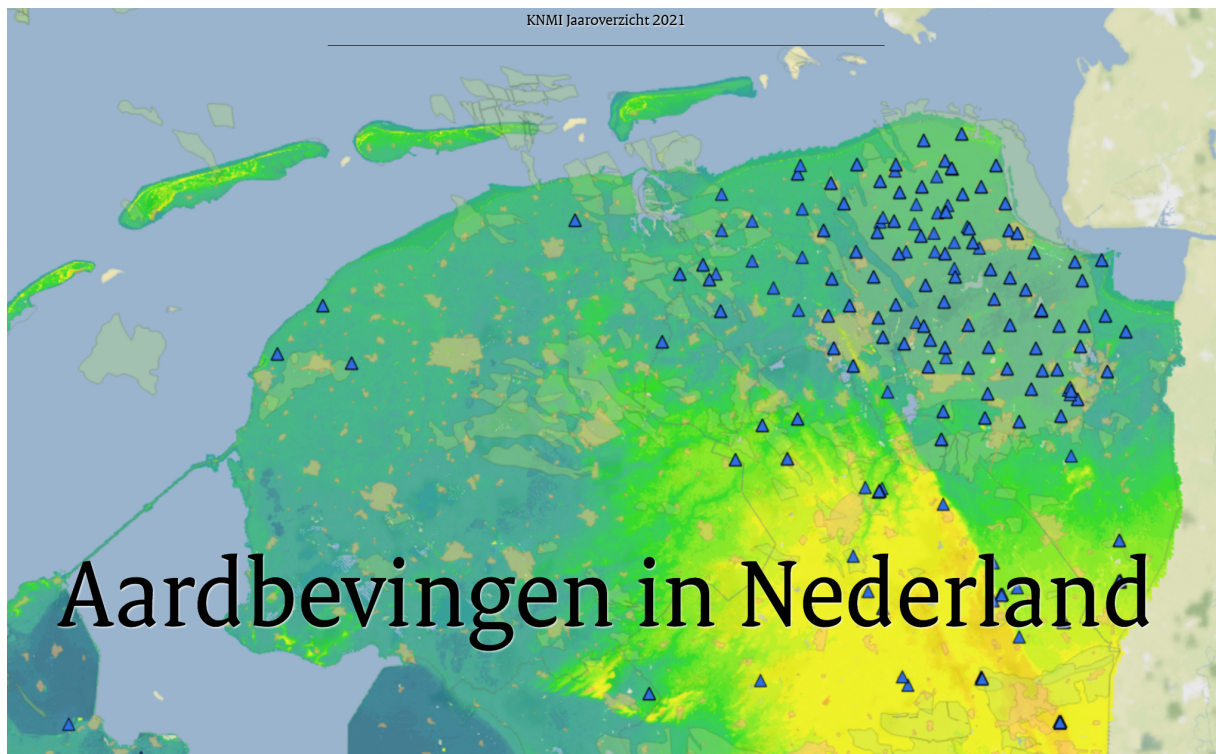
In april 2026 mocht ik (Birgit) de eerste ronde van de opleiding tot '*monumentenregisseurs*' van start aan de Hanzehogeschool in Noord Groningen begeleiden, gericht op het combineren van energiebesparing, bouwfysica én het behoud van monumentale waarden bij monumentale woningen van particuliere eigenaren in Groningen en Noord-Drenthe.

Site: Groningen en Noord-Drenthe

Groningen en Noord-Drenthe vormen een regio met een sterke landschappelijke en cultuurhistorische identiteit. Kenmerkend zijn onder meer de oude 'wierdedorpen', monumentale boerderijen en karakteristieke woonhuizen. Tegelijkertijd is deze regio decennialang het centrum geweest van de Nederlandse gaswinning. De grootschalige winning uit het Groningenveld heeft geleid tot duizenden aardbevingen, met grote gevolgen voor de veiligheid, leefbaarheid en de gebouwde omgeving, waaronder ook talrijke monumenten.

In het versterkingsgebied in Groningen en Noord-Drenthe voldoen sommige gebouwen, waaronder ook monumenten, door de aardbevingsschade niet aan de landelijke veiligheidsnormen voor aardbevingsbestendigheid. Om te zorgen dat bewoners veilig kunnen wonen, werken en leven, worden deze gebouwen onderzocht en waar nodig versterkt of zelf vervangen door nieuwbouw. Of een woning binnen het versterkingsgebied valt, hangt af van locatie, veiligheidsbeoordeling en prioritering. Het versterkingsproces is ingrijpend. Het gaat niet alleen om constructieve veiligheid, maar raakt ook aan leefbaarheid, sociale samenhang en toekomstbestendigheid van dorpen en wijken.

Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed zijn in de regio honderden monumenten beschadigd of versterkt. In de regio bevinden zich ongeveer 1.450 rijksmonumenten, aangevuld met een groot aantal gemeentelijke monumenten en andere historisch waardevolle gebouwen. Binnen deze brede erfgoedvoorraad gaat het om circa 6.000 monumentale woningen in particulier bezit. Deze particuliere eigenaren worden geconfronteerd met meerdere opgaven: schadeherstel, versterking, verduurzaming en behoud van cultuurhistorische waarden. Het programma Nij Begun is opgezet om bewoners in de regio bij deze opgaven te ondersteunen en tegemoet te komen.

Bron: www.magazines.rijksoverheid.nl/knmi/knmi-jaaroverzicht/2021/01/aardbevingen-in-nederland

Structure: Aardbevingsschade bij de draagconstructie van monumentale panden

Het merendeel van de bestaande gebouwen in de regio is gebouwd vóórdat aardbevingen als ontwerpcriterium werden meegenomen. Daardoor zijn deze gebouwen kwetsbaar. Veel historische woningen in deze regio zijn uitgevoerd met een dragende metselwerkconstructie. De buitenmuren, vaak ook enkele binnenwanden, dragen zowel de verticale belastingen (eigen gewicht, vloeren en dak) als een belangrijk deel van de horizontale stabiliteit. Vloeren boven de begane grond bestaan bij de meeste historische woningen uit houten balklagen. De funderingen zijn meestal ondiep en uitgevoerd in metselwerk of ongewapend beton, waardoor de kwetsbaarheid voor verzakking en scheurvorming wordt vergroot.

De draagconstructie van deze woningen is vooral ontworpen voor verticale belastingen. De horizontale krachten ten gevolge van wind en aardbevingen worden opgenomen door schijfwerking van vloeren en door de samenhang van het metselwerk. Juist die samenhang blijkt bij aardbevingen onvoldoende: Metselwerk heeft weinig trek- en vervormingscapaciteit.

Bron: www.pixaby.com

De versterkingsopgave richt zich op het verbeteren van de verticale draagkracht en de horizontale stabiliteit, bijvoorbeeld door het aanbrengen van stalen of houten portalen, extra dragende wanden, vloerankers en het verbeteren van de aansluiting tussen vloeren en wanden.

Maar aardbevingsschade is niet alleen een fysieke opgave. In gebieden met flinke aardbevingsschade is ook de mentale gezondheid slechter is: Bewoners van huizen met aardbevingsschade ervaren vaker psychische klachten en stress.

www.nu.nl/binnenland/6339669/kwart-drenten-meldt-aardbevingsschade-op-grens-met-groningen-nog-veel-meer.html

Meer dan redenen genoeg om de zorgen van bewoners serieus te nemen en met de maatregelen uit het programma Nij Begun ondersteuning te bieden bij de opgaven waar de bewoners in de regio voor staan.

Stakeholders: de rol van de ‘monumentenregisseurs’

Tot de 50 maatregelen in het programma Nij Begun behoren onder meer Maatregel 28, gericht op versterking in combinatie met verduurzaming, en Maatregel 29, gericht op verduurzaming van woningen die niet in de versterkingsopgave vallen. Door deze maatregelen vanuit het programma Nij Begun worden particuliere eigenaren ondersteund bij zowel de versterking als de verduurzaming van hun woning. Voor monumentale woningen is behalve bouwkundige en bouwfysische expertise ook kennis van erfgoed van groot belang. De ingrepen voor versterking en verduurzaming moeten tenslotte rekening houden met de aanwezige monumentale waarden. Dit is de reden waarom een speciale werkwijze voor erfgoed is ontwikkeld binnen Maatregel 29 en daaraan gekoppeld ook een speciale opleiding voor ‘monumentenregisseurs’ is ontwikkeld.

De deelnemers van deze opleiding komen grotendeels uit de regio en zijn dus goed bekend met de lokale situatie. Ze brengen al expertise mee, deels is dat erfgoedexpertise en deels expertise over energiebesparing en bouwfysica, maar het is bijna onmogelijk om op alle relevante gebieden over expertise te beschikken. Daarom is nadrukkelijk gekozen voor een opleiding tot 'regisseur' en niet tot 'adviseur'. De keuze voor een monumentenregisseur is niet toevallig. In de praktijk van verduurzaming van monumenten wordt al jarenlang gewerkt met specialistische kennis op afroep. Geen enkele adviseur beschikt immers over alle benodigde kennis van erfgoed, bouwfysica, installaties, constructies en regelgeving. De monumentenregisseur is nadrukkelijk geen alleskunner. De kracht zit juist in het herkennen van de grenzen van de eigen expertise en het tijdig inschakelen van aanvullende deskundigheid.

In het Nederlands zouden we zeggen de 'monumentenregisseurs' zijn geen schaap met vijf poten. Dankzij mijn Duitse achtergrond kon ik een mooiere metafoor inbrengen, die in de cursus vaker aan bod kwam: De 'monumentenregisseur' hoeft geen 'eierlegende Wollmichsau' te worden, hij (er waren in de eerste ronde alleen mannelijke deelnemers) weet wat hij niet weet en huurt de nodige aanvullende expertise in. Tegelijkertijd is de beschikbare capaciteit aan specialisten beperkt. Daarom is het belangrijk om beschikbare expertise zo efficiënt mogelijk in te zetten. De monumentenregisseur heeft niet als taak om alles zelf te weten, maar om te bepalen welke expertise op welk moment nodig is en ervoor te zorgen dat eigenaren niet verdwalen in een wirwar van onderzoeken en adviezen.

Bron: www.2m-deutschland.de/2m-entwickelt-eier-legende-wollmilchsau

Tijdens vier hele dagen op de Hanzehogeschool zijn de deelnemers van de opleiding tot 'monumentenregisseurs' met elkaar aan de slag gegaan. Er is theoretische kennis aangeboden en er is ook veel met elkaar geoefend aan de hand van praktijkcases. Vooral het oefenen met elkaar bleek van heel grote waarde omdat de deelnemers verschillende expertises konden inbrengen. De deelnemers konden zo van elkaar leren en ook al een netwerk opbouwen.

Behalve de ‘monumentenregisseur’ en de particuliere eigenaren van monumentale woningen in de regio, zijn er verschillende groepen stakeholders, die wij hieronder even op een rij zetten.

Groep 1 : De overheid:

- Rijksoverheid: Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (verantwoordelijk voor Maatregel 29 in het programma Nij Begun)
- Provincie Groningen: regionale uitwerking van de isolatieaanpak in Groningen
- Gemeenten in Groningen en Noord-Drenthe
- LIBAU en gemeentelijke welstandscommissies: zij beoordelen de adviezen voor de monumentale woningen

Groep 2: Uitvoerende en ondersteunende organisaties

- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO): relatie met andere landelijke regelingen, bijvoorbeeld ISDE
- Nationaal Coördinator Groningen (NCG): voor woningen met een versterkingsopgave in combinatie met verduurzaming (maatregel 28) en met maatregel 29, die gericht is op verduurzaming buiten de versterkingsopgave.

Groep 3: Uitvoerende partijen

- Adviseurs (al dan niet ingehuurd door de ‘monumentenregisseur’)
- Architecten
- Aannemers
- Leveranciers

Sustainability: Isolatie en ventilatie

Om maatregel 29 in praktijk te brengen is door de provincie een ‘maatregelencatalogus’ opgesteld, die alle maatregelen bevat waarvoor een particuliere eigenaar van een woning in de regio subsidie kan krijgen. De maatregelen in de catalogus zijn gericht op de isolatie van de buitenschil (dak, gevels, gevelopeningen, vloer) en voor het verbeteren van de ventilatie. In principe geldt voor monumentale woningen dezelfde ‘maatregelencatalogus’.

In principe gaat het om maatregelen die ook voor niet monumentale panden van toepassing zijn. De ‘monumentenregisseurs’ leren in de opleiding om in te schatten welke maatregelen wel/niet passend zijn voor de specifieke situatie van een monumentaal pand. En, heel belangrijk, ze kunnen hiervoor expertise inhuren: Een ‘monumentenregisseur’ die zelf over veel kennis over energiebesparende maatregelen en bouw fysica beschikt kan bijvoorbeeld een bouwhistoricus inhuren – en andersom. Voor de inhuur van de nodige expertise is in de regeling budget opgenomen. De plannen die de ‘monumentenregisseur’ opstellen worden besproken in een ‘integraal vooroverleg’ (IVO) en kunnen daarna verder worden uitgewerkt.

Voorbeelden voor maatregelen uit de catalogus zijn het isoleren van een hellend dak aan de binnenzijde of isolatie van de zoldervloer, isolatie van de begane grondvloer vanuit de kelder of de kruipruimte en isolatie van de gevel middels voorzetwanden. De ‘maatregelencatalogus’ bevat ook dampopen, biobased materialen (zoals houtvezel of vlas). Voor het verbeteren van de isolatiewaarden van glas is speciaal voor monumenten in de catalogus ook ‘monumentenglas’

opgenomen: dun isolerend glas, dat vaak in de bestaande sponningen van historische kozijnen past. Ook binnenvoorzetramen behoren tot de opties. In de maatregelencatalogus zijn geen overige duurzaamheidsmaatregelen opgenomen, zoals bijvoorbeeld warmtepompen op zonnepanelen. Daarmee richt Maatregel 29 zich nadrukkelijk op isolatie en ventilatie en niet op de volledige verduurzamingsopgave van een woning. Dat vraagt van monumentenregisseurs dat zij binnen deze afbakening opereren, terwijl zij tegelijkertijd oog houden voor de bredere context van het gebouw. Juist daarom is het belangrijk dat zij kunnen beoordelen welke aanvullende expertise nodig is en welke maatregelen binnen de regeling daadwerkelijk passend en uitvoerbaar zijn.

Voor een volledig overzicht van de maatregelencatalogus zie:

www.nijbegun.nl/onderwerpen/isolatie/bedrijven/maatregelencatalogus/

Solvability: Budget voor de verduurzaming van 3.000 monumentale woningen

Er wordt nu ervan uitgegaan dat tot 2035 circa de helft van ongeveer 6.000 monumentale woningen in particulier bezit door een ‘monumentenregisseur’ wordt voorzien van een passend advies voor isolatie en ventilatie. Dat zijn dus 3.000 woningen in 10 jaar. Een flinke opgave! Het budget voor de ‘monumentenregisseurs’ om hiermee aan de slag te gaan en de subsidie voor de bewoners zijn gereserveerd. Afhankelijk van de locatie en inkomenssituatie kunnen woningeigenaren 50% of 100% van de kosten voor isolatie en ventilatie vergoed krijgen, tot een maximum van respectievelijk €20.000 of €40.000.

Het succes van deze aanpak wordt niet alleen bepaald door het aantal opgestelde adviezen, maar vooral door de mate waarin eigenaren daadwerkelijk verder geholpen worden. Een advies moet niet alleen technisch verantwoord zijn, maar ook begrijpelijk, uitvoerbaar en passend bij de mogelijkheden van de eigenaar.

Op dit moment zijn de eerste 11 ‘monumentenregisseurs’ geslaagd voor hun opleiding. De volgende ronde wordt voor het najaar 2026 verwacht. De opgeleverde rapporten van de ‘monumentenregisseurs’ zullen steekproefsgewijs gecontroleerd worden en voorzien van feedback om de kwaliteit te waarborgen. Op deze worden eigenaren van monumentale woningen in Groningen en Noord-Drenthe voorzien van passende plannen en krijgen een financiële tegemoetkoming voor de verduurzaming.

Het doel van de monumentenregisseur is niet om meer onderzoeken te organiseren, maar om te zorgen dat de juiste kennis op het juiste moment beschikbaar is, zodat eigenaren sneller tot een uitvoerbaar plan kunnen komen.